

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNE KİŞİSEL HİJYEN DAVRANIŞLARI KAZANDIRILMASINDA İKİ FARKLI ÖĞRETİM YÖNTEMİNİN ETKİLİLİĞİ

*THE EFFECTIVENESS OF TWO DIFFERENT INSTRUCTION METHODS TO
GET UP PERSONAL HYGIENE BEHAVIORS TO STUDENTS ATTENDED TO
THE PRIMARY EDUCATION*

Özlem ÖMERCİKOĞLU*

Leyla KHORSHID**

*Aydın İli Köşk İlçesi Başçayır Köyü İlköğretim Okulu, Köşk - AYDIN

**Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu, Bornova, İZMİR

Anahtar Sözcükler: Öğrenci, bireysel hijyen alışkanlığı, broşür, anlatım yöntemi

Key Words: Student, personal hygiene behavior, brochure, narration method

ÖZET

Yarı deneysel türdeki bu araştırma, ilköğretim okullarındaki öğrencilere bireysel hijyen konusunda yapılan iki farklı öğretim yönteminin bireysel hijyen davranışları kazandırılmasına etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Veriler 1 Mart-30 Mayıs 2001 tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin toplanmasında öğrencilerin hijyenik davranışlarına ilişkin soru ve gözlem formu kullanılmıştır. İlk olarak her iki okuldaki çocuklar gözlenmiş, ön gözlemler tamamlandıktan sonra Başçayır İlköğretim okulundaki öğrencilere sadece broşür verilerek, Gökkiş İlköğretim okulundaki öğrencilere ise anlatım yöntemi+broşür kullanılarak hijyen konusunda eğitim verilmiştir. Eğitimden 7 ve 15 gün sonra çocukların evde uyguladıkları hijyenik davranışları anneleri tarafından gözlenmiş, 7 gün sonra çocuklara hijyen konusunda kendi ifade ettikleri davranışları tekrar soru formu ile toplanmıştır. Hem anlatım yöntemi+broşür kullanımının hem de yalnızca broşür kullanılarak yapılan eğitimin çocuklarda bireysel hijyen davranışları kazandırılmasında eşit etkisi olduğu ve eğitimden 15 gün sonra her iki grupta da eğitimin etkisinin azaldığı saptanmıştır.

SITMMARY

This semi-experimental type study was carried out in order to examine the effectiveness of two different instruction methods to get up personal hygiene behaviours of students attending Primary Education. The data were collected between Mardi 1 and May 30, 2001. For gathering the data the form of question and observation that are related to students' personal hygiene behaviours was used. Firstiy, behaviors of students for hygiene were observed, after completing

pre-observation which was made on students by their mothers, training about hygiene was given to students attending Başçayır Primary School by brochures and to students attending Gökiriş Primary School by narration and brochure. Seven and fifteen days later hygienic behaviours of students shown at home were observed by their mothers and then data about behaviors of students for hygiene was gathered again by question forms.

Consequently, it was determined that training given by using of both narration+ using brochure and using brochure method affected behaviors of students for personal hygiene and that fifteen days after training these gained behaviors changed and effectiveness of training decreased.

GİRİŞ VE AMAÇ

Toplumların geleceği o toplumu oluşturan bireylerin nitelikleri ile doğrudan ilişkilidir(Birol 1993). Günümüzde toplumların sağlık konusunda bilinçlenmeye başlamaları ve hastalıkların tedavisinden çok hastalıklardan korunma çabasına yönelmeleri koruyucu sağlık hizmetlerini ön plana çıkartmaktadır(Erdem 1990, Fuerst ve ark.1974). Ülkemiz genç bir nüfusa sahiptir (Baş 1985). Genç nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelerde koruyucu sağlık hizmetleri daha fazla önem taşımaktadır (Durusu 1996, Stanhopc ve ark. 1992).

Bireyin sağlıklı olması ve yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürmesi bireysel temizliğine dikkat etmesi ile gerçekleşir(Baykan 1976, Durgut 1999, Erdal 1993). Bireyin kişisel hijyenini sürdürmesi, hem çocuklarda hem de erişkinlerde önemli bağımsız işlevlerdir (Du Gas 1983). Kişisel hijyen uygulamaları bireyden bireye değişiklik gösterir (Du Gas 1983, Taylor 1989). Bu değişiklikleri kültürel özellikler ve evdeki eğitim etkiler. Çocukların çoğu temel hijyenik önlemleri evde öğrenirler ve okul çağında kalıcı alışkanlıklar edinirler(Du Gas 1983). Hijyen davranışlarının temeli okulda atılır ve bu davranışlar yaşam boyunca onlara öncülük yapar (Du Gas 1983, Erdoğan 2000, Güçhan 1992). Türkiye'de, gerek kişilerin eğitimsizliği, gerekse hijyenik ortamın bulunmaması gibi nedenlerle, bireysel hijyene gereken önem verilmemekte ve bireysel hijyene bağlı birçok sağlık sorunu önemini korumaya devam etmektedir(Erdoğan 2000, Güçhan 1992).

Okullarda yeterli sağlık bilgilerinin öğretilmesi zamanla toplu-mun sağlık düzeyini yükseltecektir(Pekcan 1995). Sağlık eğitiminin okulda bir ekip tarafından verilmesi en idealidir. Okulda bu konuda sınıf öğretmeni önemli bir rol oynarken, sağlık ekibi elemanları da özellikle okul hemşiresi, danışman ve yeni bilgiler edinirnesine yardım eden kişiler olarak görev almalıdır (Baş 1985, Fişek 1983, Güçhan 1992). Hijyen, koruyucu sağlık hizmetlerinin temelini oluşturmaktadır (Baykan 1976, Durgut 1999, Erdal 1993). Bazı alışkanlıkların ve davranışların

kazandığı okullarda bireyin sağlığı, dolayısıyla toplumun sağlığı ve geleceği için çocuklara yeterli sağlık eğitimi verilmelidir. Bu eğitimin kapsayacağı alanın belirlenmesi için öncelikle öğrencilerin bireysel hijyen alışkanlıklarının saptanması gerekir. Çeşitli hijyenik sorunların çok sık yaşandığı gözleendiğinden, kırsal kesimde yer alan bu yerleşim biriminde bu araştırmanın yürütülmesine gereksinim duyulmuştur.

Bu araştırma; iki farklı yöntemle (anlatım yöntemi+broşür; yalnızca broşür verilerek) ilkokul öğrencilerine hijyen konusunda verilen sağlık eğitiminin, öğrencilerin doğru hijyenik davranış geliştirmeye etkisini belirlemek ve bağımsız değişkenlerin öğrencilerin hijyenle ilgili davranışlarına etkisi olup olmadığını incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu araştırma sonuçlarının, çocukların okulda ve evde uyguladıkları hijyenik alışkanlıklara ışık tutacağı ve sonraki okul içi hijyen ile ilgili eğitim çalışmalarına temel oluşturacağı düşünölmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Yarı deneysel türdeki bu araştırma, Aydın İli, Köşk ilçesine bağlı Gökkişiş ve Başıçayır Köyü İlköğretim Okullarında yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini 2000-2001 öğretim yılında Aydın İli Köşk ilçesi Gökkişiş (70 ğrenci) ve Başıçayır (178 ğrenci) köylerindeki ilköğretim okullarında okuyan toplam 248 ğrenci oluşturmuştur. Gökkişiş İlköğretim Okulunun tümü (70 ğrenci) ve Başıçayır ilköğ-retim okulundan, olasılıksız örneklem yöntemiyle seçilen 70 ğrenci olmak üzere toplam 140 ğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu araştırma öğrencilerin birbirlerinden etkilenmelerini önleyerek güvenilirliği sağlamak amacıyla, özellikleri birbirine yakın olan iki farklı okulda yürütölmüştür. Her iki gruptaki öğrenciler okudukları sınıf ve yaş yönünden eşleştirilmiştir.

Araştırmanın veriled 1 Mart-30 Mayıs 2001 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmaya başlamadan önce çalışmanın yapılacağı kurumlardan yazılı izin alınmış ve çalışma hakkında ön bilgi sunulmuştur. Araştırmaya katılan ve gözlem yaparak çalışmaya katkı sağlayan annelerden sözlü onam alınmış, gözlem yapmak istemeyen annelerin çocukları ile soru formunu yanıtlamak ve eğitime katılmak istemeyen çocuklar araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırma süresince etik ilkelere uyulmuştur.

Araştırma verilerinin toplanmasında soru ve gözlem formu kullanılmıştır. Öğrencilerin hijyen konusunda uyguladıklarını ifade ettikleri davranışları belirlemek amacıyla bir soru formu kullanılmıştır. Öğrencilerin evdeki doğal ortamda hijyen konusunda uyguladıkları gerçek

davranışlarını belirlemek amacıyla gözlem formu kullanılmıştır. Her iki okulda okuyan öğrenciler, anneleri tarafından evde doğal davranışı içinde gözlenmiş, gözlem sonuçları gözlem formuna kaydedilmiştir. Daha sonra öğrencilere soru formu uygulanmış ve bu formda sosyodemografik özelliklerin yanı sıra hijyenik uygulamaları nasıl yaptıklarını belirtmeleri istenmiştir. Anneler çocuklarını her defasında beş gün süreyle gözlemişlerdir. Daha sonra çocuklara bireysel hijyen konusunda eğitim verilmiştir.

Bireysel hijyen konusunda verilen eğitim, Gökkiriş İlköğretim Okuluna (1.okul) anlatın¹ tekniği+broşür verilerek, Başçayır İlköğretim Okuluna (2. Okul) ise yalnızca bireysel hijyen konusunda hazırlanan bir broşür verilerek yürütülmüştür. Gökkiriş İlköğretim Okulundaki (1.okul) öğrencilere 15 dakika süreyle anlatım yöntemiyle eğitim verilmiştir. Eğitim sırasında görsel-işitsel araç gereçler kullanılmış ve çocukların soru sormalarına fırsat verilmiştir.

Bir hafta (1.gözlem) ve 15 gün (2. gözlem) sonra çocukların hijyenle ilgili davranışları anneleri tarafından tekrar gözlenmiştir. Eğitimden bir hafta sonra çocuklara soru formu verilerek yanıtlamaları istenmiştir. Soru formu toplam 38 sorudan oluşmuştur. Soru formunda doğru yapılan davranışlar (1), yanlış yapılan davranışlar (0) olarak puanlanmıştır. Soru formundan alınabilecek en yüksek toplam davranış puanı 23`tür.

Gözlem Formunda ise; 3' lü Likert Tipi derecelendirilmiş ölçek kullanılan, toplam 19 gözlem maddesi bulunmaktadır. öğrencilerin kişisel hijyen konusunda yapılan olumsuz davranışlara 1 puan, bazen yapılan davranışlara 2 puan, olumlu davranışlara 3 puan verilerek toplam gözlem puanı hesaplanmıştır. Gözlem formundan alınabilecek en yüksek toplam puan 57'dir.

Araştırmanın bağımsız değişkenleri, bireysel hijyen konusunda yapılan eğitim yöntemi, ailenin gelir durumu ve öğrencilerin yaşlarıdır. Bu araştırmanın bağımlı değişkenleri ise, eğitim öncesi öğrencinin belirttiği davranış puanı, eğitim sonrası öğrencinin belirttiği davranış puanı, eğitim öncesi gözlem puanı, eğitim sonrası 1. gözlem puanı, eğitim sonrası 2. gözlem puanıdır.

Verilerin analizinde ANOVA, tek ve çok yönlü varyans analizi, t-testi, ki-kare testi, Duncan testi, Post hoc test ve korelasyon kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamına alman her iki okuldaki öğrencilerin, %14.3'ü 1.sınıfta, % 25.7'si 2.sınıfta, %18.6'sı 3.'üncü sınıfta, %24.3'ü 4.sınıfta, %17.1'i 5. sınıfta okumaktadır. Sınıflardan seçilen öğrenci yoğunluğunun farklı olmasının nedeni, araştırmanın 3rürütüldüğü okullardan birindeki öğrencilerin sınıflara göre oranının bu düzeyde olmasına ve araştırmanın güvenilirliği açısından diğer okuldaki öğrenci sayısının buna eşitlenme gereği duyulmasıdır.

1.Okuldaki öğrencilerin %55.7'i kız, %44.3'ü erkek, 2. Okuldaki öğrencilerin ise % 48.5'i kız, %51.5'i erkektir.

1.Okulda okuyan öğrencilerin ailelerinin %14.3'ünün gelirinin giderinden az, %25.7' sinin gelirinin giderinden fazla, %69.7'sinin gelirinin gidere eşit, 2. Okulda okuyan öğrencilerin ailelerinin %12.9' onun gelirinin giderinden az, %27.1' inip gelirinin giderinden fazla, %60'ının gelirinin gidere eşit olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin hijyenle ilgili fiziksel koşulları incelendiğinde; 1.Okulda okuyan öğrencilerin % 91.4' ü evlerinde belediye suyu, % 8.6'sı taşıma su (kaynak suyu) kullanmaktadır. 2. Okulda okuyan öğrencilerin %92.8'i evlerinde belediye suyu, % 7.2'si taşıma su (kaynak suyu) kullanmaktadır.

1.Okulda okuyan öğrencilerin % 82.9'unun banyo koşullarının iyi olduğu, %5.7'sinin banyolarının olmadığı, leğen ya da tuvalette banyo yaptıkları saptanmıştır. 2.Okulda okuyan öğrencilerin % 87.2'sinin banyo koşullarının iyi olduğu, %5.7'sinin banyolarının olmadığı, leğen ya da tuvalette banyo yaptıkları saptanmıştır.

1.Okulda okuyan öğrencilerin % 28.5'i tuvaletin evin içinde olduğunu, tuvalette su bulunduğunu ve kullanımın rahat olduğunu, 2. Okulda okuyan öğrencilerin % 35.7'sinin tuvaletin evin içinde olduğunu, tuvalette su bulunduğu ve kullanımın rahat olduğunu belirtmiştir.

1.Okulda okuyan öğrencilerin %20'si elini yüzünü evin içinde ayrı lavaboda, %45.7'si mutfakta eviyede, %34.3'ü bahçede yıkamaktadırlar. 2.Okulda okuyan öğrencilerin %22.9'u elini yüzünü evin içinde ayrı lavaboda, %47.1'i mutfakta eviyede, %30'u bahçede yıkamak tadırlar.

Anlatım yöntemi+Broşür verilerek eğitim yapılan 1, okuldaki öğrencilerin eğitim öncesi kendisinin ifade ettiği doğru hijyenik davranış puan ortalaması 14.4143 iken, eğitim sonrası puan ortalaması 19.3714

bulunmuştur. Yapılan istatistiksel analizde bu farkın anlamlı olduğu saptanmıştır (t=10.992, p<0.05).

1.0kulda okuyan öğrencilerin eğitim öncesi gözlem puanı 46.9130 iken, Eğitim sonrası 1.gözlem puanı 52.4348 bulunmuştur. Yapılan istatistiksel analizde bu farkın anlamlı olduğu saptanmıştır (t=9.672, p<0.05). Sonuç olarak Anlatım yöntemi+Broşür verilerek yapılan eğitimin 7 gün sonra öğrencilere doğru hijyenik davranışlar kazandırmada etkili olduğu saptanmıştır.

1.0kulda okuyan öğrencilerin eğitim öncesi gözlem puanı 46.9130 iken, eğitim sonrası 2.Gözlem puanı 48.8551 olarak bulunmuştur. Yapılan istatistiksel analizde bu farkın anlamlı olduğu saptanmıştır (t=3.610, p<0.05). Sonuç olarak eğitim sonrası gözlenen davranışlarda Anlatım yöntemi+Broşür verilerek yapılan eğitimin, 15 gün sonra öğrencilere doğru hijyenik davranışlar kazandırmada etkili olduğu saptanmıştır.

Tablo 1. Anlatım Yöntemi+Broşür Verilerek Eğitilen 1. Okuldaki Öğrencilerin Eğitim Sonrası 1. ve 2. GÖZLEM Puan Ortalamalarının Dağılımı

	N	\bar{X}	Sa	St. Hata	Varyasyon ı	T	r
Eğ.sonrası 1.gözlem puanı	70	52.4429	3.6659	0.4382	Grup içi	10.035	0.775
Eğ.sonrası 2.gözlemler puanı	70	48.8286	4.7700	0.5701			

1.0kulda okuyan öğrencilerin eğitim sonrası gözlenen hijyenik davranış puan ortalaması 1.gözlem'de 52.4429 iken, 2.gözlem'de 48.8286 olarak bulunmuştur. Yapılan istatistiksel analizde bu farkın anlamlı olduğu saptanmıştır (t=10.035, p<0.05).

Sonuç olarak 1.0kulda Anlatım yöntemi+Broşür verilerek eğitilen öğrencilerde eğitim öncesine oranla doğru hijyenik davranış kazanmış olmalarına rağmen, eğitim etkinliğinin uzun süre devam etmediği; zaman ilerledikçe doğru davranışları uygulama oranının azaldığı saptanmıştır (Tablo 1) .

Toplum üzerine eğitimin etkili olabilmesi için; eğitimin sürekli olması ve bütün gereksinimlere yanıt verebilmesi için eğitimin ailede ve

okulda yürütülmesi gerekmektedir. Bu çalışma sonuçları, bu gerçeği doğrulamaktadır.

2. Okuldaki broşür verilerek eğitim yapılan öğrencilerin eğitim öncesi kendisinin ifade ettiği doğru hijyenik davranış puan ortalaması 14.9143 iken, eğitim sonrası puan ortalaması 19.4429 bulunmuştur. Yapılan istatistiksel analizde bu farkın anlamlı olduğu ($t=11.451$, $p<0.05$) saptanmıştır.

2.Okulda okuyan öğrencilerin eğitim öncesi 1.gözlem puanı 47.5362 iken, eğitim sonrası 1.gözlem puanı 52.4203 bulunmuştur. Yapılan istatistiksel analizde bu farkın anlamlı olduğu ($t= 10.213$, $p<0.05$) saptanmıştır.

2.Okulda okuyan öğrencilerin eğitim öncesi 1.Gözlem puanı 47.5362 iken, eğitim sonrası 2.Gözlem puanı 48.9130 olarak bulunmuştur. Yapılan istatistiksel analizde bu farkın anlamlı olduğu ($t=2.851$, $p<0.05$) saptanmıştır. Sonuç olarak Broşür ile verilen eğitimin öğrencilere doğru hijyenik davranışlar kazandırmada etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Broşür Verilerek Eğitilen 2. Okuldaki Öğrencilerin Eğitim Sonrası 1.Gözlem tic 2.Gözlem Puan Ortalamalarının Dağılımı

	N	X	Sa	St. Hata	Varyasyon Kaynağı	T	
Eğ.Sonrası 1.Gözlem Puanı	70	52.4286	3.6458	0.4358	Grup içi	10.159	0.785
Eğ.Sonrası 2.Gözlem Puanı	70	48.8857	4.7106	0.5630			

2.Okulda okuyan öğrencilerin eğitim sonrası hijyenik davranış puan ortalaması 1.Gözlem'de 52.4286 iken, 2.Gözlem'de 48.8857 olarak bulunmuştur. Yapılan istatistiksel analizde bu farkın anlamlı olduğu ve eğitimden 15 gün sonra gözlenen hijyenik davranış puanının azaldığı saptanmıştır ($t=10.159$, $p<0.05$)(Tablo 1). Sonuç olarak broşür verilerek yapılan eğitim öğrencilere doğru hijyenik davranışlar kazandırmada etkili olduğu halde bu davranışın sürdürülmesine katkı yapmadığı saptanmıştır(Tablo 2).

Her iki okuldaki öğrencilerin davranış ve gözlem puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Sonuç olarak 1. Okula uygulanan anlatım yöntemi+broşür verme ile 2. Okula uygulanan yalnızca broşür verilerek yapılan eğitim arasında bir fark bulunmadığı saptanmıştır(Tablo3). Sonuç olarak verilen her iki

eğitimin de öğrencilerin davranışlarında ve gözlem puanlarında etkili olduğu söylenebilir.

- Okuldaki öğrencilerin gelir düzeyi ile davranış ve gözlem puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu, geliri giderine eşit ve geliri giderinden yüksek olan öğrencilerin eğitim öncesi ve sonrası ifade ettiği davranış puanının ve eğitim sonrası 1. ve 2. Gözlem puanının diğerlerinden daha yüksek olduğu, ayrıca geliri giderine eşit olan öğrencilerin eğitim öncesi gözlem puanı diğerlerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.05$).
- Okuldaki öğrencilerin gelir düzeyi ile davranış ve gözlem puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu, geliri giderine eşit olan öğrencilerin eğitim öncesi ifade ettiği davranış puanının daha yüksek olduğu; geliri giderinden fazla ve geliri giderine eşit olan öğrencilerin eğitim öncesi gözlem puanının, eğitim sonrası 1. ve 2. gözlem puanının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Öğrencilerin yaşı ile eğitim öncesi davranış puanları arasındaki ilişki incelendiğinde, hem birinci ($r=0.483$, $p<0.01$) hem de ikinci ($r=0.401$, $p<0.01$) okulda yaş arttıkça eğitim öncesi davranış puanının arttığı saptanmıştır.

Tablo 3. 1. ve 2. Okuldaki Öğrencilerin ifade Ettiği Hijyenik Davranış ve Gözlem Puan Ortalamalarının Dağılımı

		N	SC	Sa	St. Hata	Varyasyon Kaynağı	F	P
Eğ. Öncesi Davranış Puanı	1.okul (anlatım+broşür)	70	14.4143	4.7289	0.5652	Gruplar Arası	1.662	0.511
	2.okul (broşür)	70	14.9143	4.2315	0.5058			
Eğ. Sonrası Davranış Puanı	1.okul (anlatım+broşür)	70	19.3714	2.5032	0.2992	Gruplar Arası	0.007	0.867
	2.okul (broşür)	70	19.4429	2.5460	0.3043			
Eğ. öncesi Gözlem Puanı	1.okul (anlatım+broşür)	69	46.9130	5.9204	0.7127	Gruplar Arası	1.192	0.522
	2.okul (broşür)	69	47.5362	5.4734	0.6589			
Eğ. Sonrası 1.Gözlem Puanı	1.okul (anlatım+broşür)	70	52.4429	3.6659	0.4382	Gruplar Arası	0.005	0.982
	2.okul (broşür)	70	52.4286	3.6458	0.4358			
ER.Sonrası 2.Gözlem Puanı	1.okul (anlatım+broşür)	70	48.8286	4.7700	0.5701	Gruplar Arası	0.016	
	2.okul (broşür)	70	48.8857	4.7106	0.5630			

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma ilkokul öğrencilerine iki farklı yöntemle verilen bireysel hijyen konusundaki sağlık eğitiminin öğrencilerin istedik davranış geliştirmeye etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Sonuç olarak hem anlatım yöntemi+broşür ile yapılan eğitimin hem de yalnızca broşür ile yapılan eğitimin doğru hijyenik davranışlar kazandırmada etkili olduğu, ancak eğitimin etkinliğinin uzun süre devam etmediği, zaman ilerledikçe bu etkinin azaldığı saptanmıştır.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler yapılabilir;

- İlköğretim öğrencilerine yapılan sağlık eğitimi sürekli olmalıdır.
- Bireysel hijyen konusunda hem anlatım hem de broşür yöntemi de kullanılmalıdır.
- Eğitime' sayısının yeterli olmadığı okullarda, öğrencilere broşür verilerek bireysel hijyen konusunda eğitilmelidir.
- Koruyucu sağlık hizmetlerinin öncelikle sunulduğu risk grupları içerisinde yer alan çocuklarla ilgili, bireysel hijyen konulu kaynaklar arttırılmalı ve eğitim yapılmalıdır.
- Toplum, kişisel hijyen konusunda, bilinçli ve bilgili kılmak üzere eğitim programları geliştirilmeli ve bu programlar örgün eğitim ve yaygın eğitim programlarına yerleştirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Baş S (1985). "İlkokullarda Okul Sağlığının Önemi", 1. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı, İzmir,
2. Başkan N (1976). Toplum Hekimliği, Ankara üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
3. Birol L (1993). İç Hastalıkları Hemşireliği, Sanem Matbaası, Ankara.
4. Du Gas B W, Du Gas B M (1983). Introduction to Patient Care A Comprehensive Approach to Nursing. W.B.Saunders Company, 530-533.
5. Durgut H (1999). Eşrefpaşa Lisesi Öğrencilerinin Bireysel Hijyen Alışkanlıklarının İncelenmesi, E.O. Hemşirelik Yüksek Okulu Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir.
6. Durusu K (1996), İkokul Öğrencilerine Verilen Sağlık Eğitiminin; Öğrencilerin Sağlıkla ilgili Bilgi, Tutum ve Davranışlarına Etkisi, Yarılanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
7. Erdal E (1993). Hemşirelikte Temel ilke ve Uygulamalar. 1. baskı, Dağışan Matbaacılık, İzmir.
8. Erdem S (1990). İstanbul binin Ataköy ve Sultan Çiftliği Bölgelerinde İki İkokuldaki Öğrencilerin Kişisel Temizlik, Bilgi ve Uygulamaları, Yaylanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

9. Erdoğan S (2000). Bir İlköğretim Okulunda Okul Sağlığı Hemşireliği Uygulamaının Değerlendirilmesi, Hemşirelik Forum Dergisi, 3:4.
10. Fişek N (1983). Halk Sağlığına Giriş, Çağ Matbaası, Ankara.
11. Furst E V, Woli T L, Weitzel M H (1974). Fundamentals Of Nursing. Fifth Edition, J B Lippincott Company, Philadelphia.
12. Güçhan N (1992). Halk Sağlığı Hemşireliği. Açık öğretim Fakültesi Yayınları, No:266, Eskişehir.
13. Pekcan H (1995). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Güneş Kitabevi Ltd.Şt., Ankara.
14. Stanhope M, Laneaster J (1992). Community Health Nursing-Process and Practice For Promoting Health, Third Edition. C V Mosby Company,
15. Taylor C., Lillis C., Le Mone P (1989). Fundamentals Of Nursing, JB Lippincott Company, London.556.